

Ўзбекистон Республикасида Олий таълимнинг
vazirligi Buxoro davlat universiteti
Ingliz tilidagi o'qituvchilik va ta'limni rivojlantirish
Yo'llari

Axborotliq o'qituvchi va ta'limni rivojlantirish
dasturi bo'yicha o'qituvchi kurslar
qiyosiy baholashning o'ziga xos usullari
va ko'rsatkichlari

Ushbu dastur o'qituvchi kurslar bo'yicha o'qituvchi

DAVLAT TAJRIBASI VA O'QITUVCHI

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

Ingliz adabiyotshunosligi va tarjimashunoslik kafedrası

**Adabiyotshunoslik va tarjimashunoslikning dolzarb
muammolari: adabiy jarayon, qiyosiy adabiyotshunoslik,
uslubshunoslik va tilshunoslik masalalari**

**Xalqaro miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman
materiallari**

2024 yil, 4- may

Buxoro

1

Axmedova M.B. INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI "SPIRITUALITY" VA "MA'NAVIYAT" SEMANTIK BIRLIKLARI IERARXIK MUNOSABATLARI.....	145
Axmedova M.B., Davronova G. EVFEMIZMLRNING TEMATIK GURUHLANI SHI VA TURLARI	151
Axmedova M.B., Nizomova A.U. XX ASR DRAMALARIDABOLA OBRAZI: TURLARI, STEREOTIPLAR VA MAVZU KO'LAMIDAGI O'RNI.....	155
Shoyimqulova M.Sh. BUYUK MUTAFAKKIRLARIMIZNING QOMUSIY BILIMLARI MA'NAVIYATIMIZ JASORATI.....	161
Erkaeva D.B. REPRESENTATION OF THE SUBTEXT IN THE TITLE AS A STRONG POSITION OF THE FILM DISCOURSE.....	165
Erkaeva D.B. COMPOSITIONAL LEVELS OF THE FILM DISCOURSE.....	173
Ismailova S. THE REPRESENTATION OF EASTERN WOMEN IN ELLA MAILLART'S "TURKESTAN SOLO": A GENDERED ANALYSIS.....	180
Choriyeva M.J. TILSHUNOSLIKDA HISSIYOT TUSHUNCHASI: "UYAT" VA "FAXR" TUSHUNCHASI TALQINIDA.....	182
Sirojova Z.N. THE CONCEPT OF DESIRE – IN THE INTERPRETATION OF THE CATEGORY OF MODALITY.....	190
Shahanov B.Ch. MATN POETIK STILISTIKASIDA RUHIY TAHLIL MUHIM OMIL SIFATIDA.....	196
Sayidova Sh.N. AMIR TEMUR AS A LITERARY CHARACTER IN LITERATURE.....	201
Sayidova Sh.N. AMIR TEMUR'S EFFORTS TO INCREASE ENLIGHTENMENT DURING HIS REIGN.....	205
Khamitov E.E., Asqarova M.Z. THE THEME OF MOTHERLAND IN ROBERT BURN'S POETRY.....	209
4-SHO'BA. FOLKLORSHUNOSLIK VA ELEKTRON FOLKLOR.....	212
Lutfiya Mirzayeva MAQOLLAR NOMODDIY MADANIY MEROS SIFATIDA: TARJIMADA MILLIY XUSUSIYATLAR AKSI.....	212
Qodirjonova I.B. XUDOYBERDI TO'XTABOYEV ASARLARIDA XALQ OG'ZAKI IJODI VA AN'ANALARNING O'RNI.....	218
Odilova N.N. THE USE AND FUNCTIONS OF SPELLONYMS IN FAIRY TALES.....	224

3 – SHO‘BA.

ADABIY TANQIDCHILIK, ADABIY JARAYONLAR, ADABIYOTDA MILLIY QADRIYAT VA MA‘NAVIYAT MASALALARI.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI “SPIRITUALITY” VA “MA‘NAVIYAT” SEMANTIK BIRLIKLARI IERARXIK MUNOSABATLARI

M.B.Axmedova,

BuxDU, Ingliz adabiyotshunosligi va tarjimashunoslik kafedrasida dotsenti, PhD

Annotatsiya. Iyerarxik munosabatlar sodda birlikning mazmunan kengaygan, murakkabroq, tizimli ko‘rinishda paydo bo‘lishi va izohlanishi hisoblanadi. Tilimizdagi turli leksik-semantik kategoriyalarning, turli atov birliklarning tuzilishini tavsiflovchi munosabatlar, xususan, lingvistik birliklardan, lingvistik vositalardan ham foydalanish jarayonida shakllangan tizim iyerarxik munosabatlarni tashkil etadi. Bu tizim har qanday birlikning ichki sistemasini aniq, to‘liq, tushunarli va mazmunan kengaygan holda yoritib berish imkoniyatiga ega. Tilshunoslikda leksik kategoriya nazariyasining o‘rni muhim. Uning asosiy xususiyatlaridan biri leksik tizimdagi birliklarni muayyan mavzuiy guruhlariga, ushbu guruhdagi har bir leksemaning ma‘naviy munosabatlari va ularning o‘zaro farqli va o‘xshash tomonlarini yoritishda muhim o‘rin tutadi.

Kalit so‘zlar: ma‘naviyat, iyerarxik munosabatlar, semantik maydon, leksik-semantik kategoriya, sistema

Kirish. Til birliklarining tarkibiy ierarxiyasi, ma‘lumki, quyidagi shaklga ega: fonema darajasi – morfema darajasi – so‘z darajasi shakllari - so‘zlar darajasi - so‘z birikmalari darajasi - gaplar darajasi.

Tillarning funksional ierarxiyasi birliklari quyidagicha: qiymat diskriminatorlari darajasi - qiymat belgilari darajasi - ob‘yekt nominatorlari darajasi – fikrlar kommunikatorlari darajasi.

Til birliklari ierarxiyalari asosan quyidagi tartibda beriladi: fonemalar - farqlovchilar; morfemalar – belgilovchilar; so‘z shakllari, ulardan tashkil topgan so‘zlar va so‘zlarning turg‘un birikmalari - nominatorlar; gaplar – kommunikator hisoblanadi. Semantik kategoriyalar nazariyasiga asoslanib, mantiqiy shakl tushunchasiga aniqlik kiritish, mantiqiy doimiylar va tavsiflovchi terminlarning qaysi semantik kategoriyalarini ko‘rsatish zarurligini aniqlash mumkin. Formallashtirilgan tilning asosini tashkil etuvchi semantik kategoriyalar ierarxiyasi ushbu til iboralarining mantiqiy tuzilishini tahlil qilish yo‘lini va shu orqali maqbul fikrlash usullarini belgilaydi. Shunday qilib, standart mantiq tili (Frege-Russell tipidagi tizimlar) va Lesnevskiy ontologiya tizimining tili, birinchi navbatda, ular semantik kategoriyalarning turli tizimlariga asoslanganligi bilan farqlanadi.

Asosiy qism. Iyerarxik aloqalarda tushunchalar turli darajalarga bo‘linadi. Masalan, bosh rolda turuvchi tushuncha kamida bitta, qolgan hollarda bir nechta bo‘ysunuvchi tushunchani o‘z ichiga oladi. Ana shu holda hosil bo‘lgan tushunchalar tizimi bog‘liqliq aloqani yuzaga keltiradi. Agar o‘rganilayotgan tadqiqot obyekti bir xil darajadagi va bir xil bo‘linish mezoniga amal qiluvchi tobe tushunchalar bo‘lsa, tobe bog‘lanishlarni hosil qiladi. Har qanday tushunchalar doimo iyerarxik

munosabatda bir-biriga nisbatan ustun, bo'ysunuvchi yoki tenglashgan aloqada bo'ladi.

Shaxs ma'naviy sifatlarining xususiyatlarini maydon nazariyasi asosida o'rganish uning barcha ma'naviy guruhlarini va ularga taalluqli bo'lgan leksemalarni to'plash, ularni tizimga solish hamda lingvistik bazasini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu yuqoridan quyiga, quyidan yuqoriga iyerarxik usuli har bir leksemaning mazmuniy yaxlitligini ta'minlashga va semantik munosabatlarini yoritishga yordam beradi. Bu lingvistik tahlil usuli ikki turdagi iyerarxik munosabatlarda yoritiladi:

- bevosita munosabatlar;
- bilvosita munosabatlar.

Ingliz tilining Kembridj lug'atida⁴³ ta'riflanganidek, "spirituality" semantik maydoni tarkibiga kiruvchi "trust" (ishonch) ma'naviy guruhi asosiy ma'nolaridan biri – "insonlarga ishonch", "xavfsizlikka ishonch", "munosabatlarga nisbatan ishonch", "ma'lumotlar to'g'riligiga ishonch" kabi semalar orqali "shaxsga nisbatan ishonch" mavzuiy guruhiga, "jamiyat an'alariga ishonch", "hukumat siyosatiga ishonch" kabi semalar orqali "jamiyatga nisbatan ishonch" mavzuiy guruhiga bo'linadi. Bundan tashqari, "trust" ma'naviy guruhi "Allohga ishonch", "sadoqat", "halol luqmaga ishonch", "inson qadariga ishonch" kabi semalar orqali "diniy e'tiqod, diniy ishonch" mavzuiy guruhiga bo'linadi. "Trust" ma'naviy guruhi "mol-mulk ustidan nazorat", "ishonchli shaxs", "mol-mulkni nazorat qiluvchi tashkilot" kabi semalar yordamida "iqtisodiy yoki huquqiy ishonch" mavzuiy guruhiga ajratiladi. Ingliz tilidagi "ma'naviyat" semantik maydoni tarkibiga kiruvchi "trust" odatda boshqa shaxslar yoki guruhlardan kutiladigan va muhim insoniy qiymatdir. O'z ko'lami va shakliga ko'ra, ishonch bo'lishi uchun inson boshdan kechirgan ijobiy yoki salbiy tajribalar ta'sir qiladi.

Mavzuiy uyalar doirasida "spirituality" birliklari turli kontekstlarda anglatgan ma'nolar orqali aniqlanadi. Ijtimoiy (sotsial) kontekstda "trust" jamoaviy muhitni yaxshilash, do'stlar yoki jamoat a'zolari bilan o'zaro ishonchli aloqalar o'rnatish va ularga ijobiy ta'sir qilish ma'nolarini ifodalaydi. Masalan, Through active participation in community events, she was able to foster a sense of trust and belonging among her peers. ("Community: The Structure of Belonging" by Peter Block). Diniy kontekstda esa "trust" taqvo, iymon keltirish va yaxshilik qilish ma'nolarini bildiradi. Masalan, He demonstrated his religious trust by helping those in need and practicing kindness daily. ("The Purpose Driven Life: What on Earth Am I Here For?" by Rick Warren).

Ingliz tilidagi "spirituality" semantik maydoni "trust" ma'naviy guruhi "belief", "faith", "confidence", "freedom from suspicion/doubt", "assurance", "certitude", "care", "custody", "trusteeship" semalari o'zbek tilida "ishonch", "isbot qilish" ma'nolarini anglatadi, insonlarning ma'naviy o'zgarishlari va e'tiqodlari ham nazarda tutiladi. "Believe" so'zi ishonish, ishonmoq, umid qilmoq, va qo'llab-quvvatlash ma'nolari bilan ham bog'liq bo'lishi mumkin. Ma'noni taxmin qilishda ko'p shartlar ishlatilishi mumkin. Ma'noda farqli fikrlar, diniy o'tkazishlar, amaliyotlar, va kichik tafakkurlar aks ettirilishi mumkin. "Believe" leksemasining turli ma'no uyalari quyidagicha bo'lishi mumkin:

⁴³ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/trust>

1.1 Trusting in someone or something, expressing belief, attention, or faith: Bir kishi yoki narsa haqida ishonch, e'tibor yoki e'tiqod bildirish. Masalan: She showed great trust in her friend by confiding in them about her problems. ("The Trusting Heart" by Mary Balogh) Bir narsa yoki fikr haqida isbot yoki sabablar ko'rsatish. Masalan: The scientist trusted the theory by conducting multiple experiments with consistent results. ("The Demon-Haunted World: Science as a Candle in the Dark" by Carl Sagan).

2. Trust (hope) - biror narsa haqiqat ekanligini umid qilish va kutish.

Ingliz tilidagi "hope" leksemasi uchun bir nechta ma'no uyalar mavjud:

2.1. The meaning of hope: bu umidning umumiy ma'nosi bo'lib, iloji bor, lekin noaniq, yaqinroq yoki odatda o'zgaruvchan holatga nisbatan foydalaniladi. (Despite the stormy weather, there is a glimmer of hope on the horizon.)

2.2. Hope for future: Kelgusi yoki biron bir vaziyatda yaxshi natijalarga ishonch ma'nosida foydalaniladi. (Even in the darkest of times, we must hold onto hope for a brighter future)

2.3. The meaning of dream: nima bo'lishini orzu qilish, kutilayotgan narsaga oid hayolingizni ko'rsatishda qo'llaniladi. (In times of uncertainty, it's important to keep hope and envisioning what could be.)

2.4. The meaning of honor: Ijodni, yaxshilikni yoki yangilikni kutish va o'tkazish umidini ifodalashda qo'l keladi. (Let us honor the creators and innovators who dare to dream and bring about positive change.)

2.5. Determination: Maqsadni olishga yo'l, yo'l bosish ma'nosida ishlatiladi. (With hope and perseverance, we will find our way to success.)

Bular eng ko'p ishlatiladigan "hope" so'zining muhim ma'nolari emas, lekin ularning har biri haqiqiy hayotda qo'llaniladi. Kontekstga qarab, "hope" so'zi uchun turli ma'no uyalar foydalanilishi mumkin.

3. Trust (belief) - kimgadir yoki biror narsaga ishonishingiz mumkinligiga ishonish.

"Trust" so'zi turli ma'no va kontekstlarda foydalaniladi. Ushbu so'z, insonning bir narsaga ishonishi, o'ziga ishonishi yoki boshqalarga ishonishi ma'nolarini bildiradi. Bu so'zga turli til va madaniyatlarida farqli ko'rinishlar yuklanadi, ammo umumiy ravishda, "trust" so'zi, "e'tibor qilish, ishonish, va o'ziga va boshqalarga ishonish" ma'nolarini o'z ichiga oladi.

3.1. The meaning of attention: Biron bir narsaga yanada insonan e'tibor qaratish, ishonish ma'nosida foydalaniladi. Masalan: He paid close attention to every detail of the plan, showing his belief in the team's abilities. ("To Kill a Mockingbird" by Harper Lee).

3.2. The meaning of belief: Bir narsa yoki narsalarga ishonish. Masalan: Despite the odds, she held onto her belief that everything would work out in the end. ("The Great Gatsby" by F. Scott Fitzgerald).

3.3. Self-belief: O'z o'ziga va o'z qobiliyatlariga ishonish. With belief, he tackled each challenge confidently, knowing he had the skills to succeed. ("The Catcher in the Rye" by J.D. Salinger).

3.4. **Belief in others:** Boshqalar haqida ishonch his qilish yoki boshqalar bilan ishonch qilish. Masalan: She placed her belief in others, relying on her teammates to deliver their best performance. ("1984" by George Orwell)

3.5. **Religious belief:** Biror bir din yoki e'tiqodga ishonch bildirish, e'tiqod qilish man'sida foydalaniladi. Masalan: Through her religious belief, she found solace and guidance in times of uncertainty. ("The Lord of the Rings" by J.R.R. Tolkien).

Bu ma'nolardan boshqa o'z vaqtida ham so'zning kontekstiga qarab paydo bo'ladigan boshqa tushunchalar bo'lishi mumkin.

4. Trust (arrangement) - shaxs yoki tashkilot boshqa shaxs yoki tashkilotning mol-mulki va/yoki pullarini nazorat qiladigan qonuniy kelishuv.

4.1. **Legal agreement governing the oversight of another individual or entity's assets and funds:** Bu kontsept tijoratda, huquqda, va boshqa sohalarda keng qo'llaniladi. Bu tur kelishuvda bir to'lovni boshqalarga nazorat qilish, maqsadlarga ega bo'lgan moliyaning maqsadga erishishining nazorat qilinishi, tobora ishonchli emaslikni oldini oladi. Masalan: The money is being held in trust for her until she turns 21.

4.2. **Agreement of understanding:** Kelishuvga qo'yiladigan investitsiyalar va moliya vositalarini boshqa shaxslar uchun muhofaza qilish. Bu tur kelishuvda amalga oshiriladigan shartlar, muddatlar, va boshqa shartlar aniq ravishda kelishiladi. Masalan: The danger of trusts is that they can become very powerful. 4.3. **Power of attorney:** o'z manfaati uchun mulk yoki pulni yoki guruh tomonidan nazorat qilinadigan mulk yoki pulni boshqaradigan odamlar yoki tashkilotlar guruhidir.

5. Trust (ishonch)- kimgadir yoki nimagadir ishonch bildirish.

5.1. **Boshqa shaxs yoki guruh uchun pul yoki mulkni boshqaradigan tashkilot.** The company is owned by a trust on behalf of staff.

5.2. **Ikki yoki undan ortiq kompaniyalar o'rtasida noqonuniy ishlash, masalan, narxlarni nazorat qilish uchun kelishuv.** There are difficulties with the laws relating to illegal trusts.

Shuningdek trust (ishonch) leksemasining blind trust, brains trust, breach of trust, business trust, charitable trust, constructive trust, discretionary trust, executed trust, executory trust, express trust, fixed trust, flexible trust, implied trust, investment trust, living trust, private trust, public trust, unit trust ma'no turlari mavjud.

Xulosa. Iyerarxik munosabatlarni o'zbek tilidagi "ma'naviyat" semantik maydoni birliklari misolida ko'rib chiqsak, bevosita va bilvosita munosabatlar o'rtasida umumiy munosabat mavjudligi (ma'naviy aloqa), agar bo'ysunuvchi tushunchaning ("ma'naviyat" kategoriyasiga taalluqli ma'noviy va mavzuiy guruhlarga oid leksemalarning) mohiyati asosiy tushunchaning ("ma'naviyat" semantic kategoriyasi) mohiyatini va kamida bitta qo'shimcha chegaralovchi belgini o'z ichiga olishini kuzatish mumkin. O'zbek tilida "ma'naviyat" semantic kategoriyasini sistema sifatida mavzuiy guruhlarga bo'lib o'rganish uning ichki sistemasini to'liq ochib berish vazifasini o'taydi.

Iyerarxik munosabat "ma'naviyat" semantik maydoni va unga yondosh hodisalarni farqlashda, bu maydonga oid birliklar o'rtasidagi sistem aloqalarni

ko'rsatishda, o'rganilayotgan maydonni tashkil qilgan birliklarning umumiy va xususiy farqlarini aniqlashda muhim vosita sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. ISLOMOV ELDOR YUSUPOVICH, AHMEDOVA MEHRINIGOR BAHODIROVNA. THE ESSENCE OF SPIRITUALITY IN THE UZBEK LANGUAGE. XIII MEJDUNARODNAYA NAUCHNO-PRAKTIЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ " ЯЗЫК И КУЛЬТУРА"Челябинск, 26 апреля 2018 года. - P.12-15
2. Akhmedova Mekhrinigor Bahodirovna. "ANALYSIS AND DIFFERENT INTERPRETATIONS OF THE CONCEPT OF SPIRITUALITY". Indonesian Journal of Innovation Studies, Vol. 18, May 2022, doi:10.21070/ijins.v18i.590.
3. Akhmedova Mehrinigor Bahodirovna, "PROBLEMS IN TRANSLATING THE CONCEPT OF "SPIRITUALITY" ", IEJRD - International Multidisciplinary Journal, vol. 6, no. TITFL, pp. 290-295, Apr. 2021.

EVFEMIZMLARNING TEMATIK GURUHLANISHI VA TURLARI

Mehrinigor Axmedova

BuxDU, Ingliz adabiyotshunosligi va tarjimashunoslik kafedrasida dotsenti, PhD

Gulruh Davronova

Buxoro Davlat Universiteti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada evfemizmlarning shakllanishi ularning tematik guruhlanishi haqida olimlarning turli yondashuvlari va ularning turlari haqida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: evfemizm, din, pragmatik mezon, ijtimoiy hodisa, stilistik, tematik tasnif

Kirish. Foydalanish sohasi bo'yicha evfemizmlarning tasnifini stilistik va tematikga bo'lish mumkin. Evfemizmlarning foydalanish maqsadlariga ko'ra tasniflari ham mavjud - "kontseptual-motivatsion" ular pragmatik mezonga asoslanadi.

B.A.Larin tomonidan sotsiolingvistik mulohazalar bilan murakkablashgan evfemizmlarning tasnifini stilistik deb tasniflash mumkin. Olim "yangi evfemizmlarni" tasniflashning asosiningvistik o (olimlar tomonidan evfemizm deb hisoblamagan dinlarning taqiqlanishi tufayli paydo bo'lganlardan farqli o'laroq) ularning "ijtimoiy tabiati" ga asoslanishi kerak, deb hisoblaydi va asosiylarini aniqlaydi; evfemizm turkumlari: 1) milliy adabiy tilning keng qo'llaniladigan evfemizmlari; 2) sinfiy va kasbiy evfemizmlar; 3) oilaviy va kundalik evfemizmlar[3]

Tematik tasnifga I.R.Galperin tasnifi kiradi, u evfemizmlarni qo'llanish sohalariga ko'ra quyidagi guruhlarga ajratadi:

- 1) diniy, 2) axloqiy, 3) tibbiy, 4) parlamentariy.

Biroq, biz ko'rib turganimizdek, bu tasnif evfemizmlarning barcha sohalarini qamrab olishga imkon bermaydi va agar din tili, tibbiyot va parlament tilini nutq turlari sifatida tasniflash mumkin bo'lsa, bu tasnifda axloqiy evfemizmlarga alohida e'tibor beriladi.